

Az 1956-os forradalom visszhangja a Felvidéken

Az 1956-os magyar forradalom nemzetközi visszhangjáról írt tudományos munkák főleg az események döntő szereplőivel, a Szovjetunióval és a nyugati hatalmakkal, közülük is főként az USA-val foglalkoznak. Ellenben az esemény magyar-magyar szempontú, tehát határokon átívelő, de nem nemzetközi alapú értékelése gyerekcipőben jár. (Cseh)szlovákiai magyar vonatkozásban legalábbis ez a helyzet, aminek részben ideológiai, részben módszertani okai vannak.

Mint köztudott, 1956-ról beszélni, szólni vagy rá emlékezni több évtizedig tilos volt nemcsak a kádári Magyarországon, hanem attól északra is. Másrészt 1956-ban a kommunista rendszerrel szemben álló csehek, szlovákok és főleg a náluk közvetlenebb információkkal rendelkező csehszlovákiai magyarok csapdahelyzetbe kerültek; harmadrészt a felvidékiek közül nem kevesen a történelmi értelemben retrográd oldalon, azaz a csehszlovák, illetve a nemzetközi szocializmus oldalán álltak.

A szocializmus alatt kényszerrel előidézett történelmi amnéziának több következménye figyelhető meg ma. Olyan, a magyarországinál fokozottabb hiátus alakult ki, amelyben két vagy három generáció nem tud semmit, jobb esetben alig tud valamit 1956 okairól, céljairól, eseményeiről. (Az csak sajtó vigasz, hogy a Freedom Fighter 1956 nevű szervezet fölmérése szerint a magyarországi érettségizők ide vonatkozó ismeretei „meglehetősen hiányosak”, s hogy „56-ról a megkérdezettek 20 százaléka egyáltalán nem hallott”. (Vö. Történelemtanárok Egyletének honlapja, www.tte.hu) Kis túlzással nem létezőnek tekinthetők a szervezett formában végzett saját, azaz lokális történelmi feldolgozások: számvetések, kritikák, visszaemlékezések stb.

A helyzet 1989 után némileg javult (1), azonban az elmúlt tizenöt évben egyetlen alkalommal sem alkotta nyilvános diskurzus és/vagy értékelés témáját, senki nem kapott elismerést vagy elmarasztalást, de véleményem szerint még csak igazán méltó említést sem; mintha nem élnének közöttünk a forradalom itteni pro és kontra alakjai. A kört az teszi ördögivé, hogy az események értelmezése jelenleg a szlovákiai magyarság körében a magyarországi politikai trendekhez igazodik.

1956 „szlovákiai magyar” feldolgozatlanságának nemcsak ideológiai, hanem módszertani-technikai okai is vannak. Összefoglalóan ez a csak a legutóbbi időben intézményesülő helyi történettudománnyal, valamint a gyérnek nevezhető, és általában kevesek érdeklődésére számot tartó cseh és szlovák közelmúlt-kutatással kapcsolatos. A primér források feldolgozatlansága, a (cseh)szlovákiai magyar közéletből gyakorlatilag hiányzó memoáriróladalom (például a CSKP berkeiben egykoron működő nem kis számú magyar nemzetiségűről), továbbá a csehszlovák ENSZ-delegáció működésének feltáratlansága a magyar kérdés során stb. stb. igen leszűkíti a tudományos feldolgozások spektrumát. Az egyetlen nagyobb mennyiségű műfaj, a sokakat érintő és több generáción át hagyományozott, ám csak ritkán lejegyzett családi legendáriumok gyűjtése az elmúlt években néhány történész-helytörténész dicséretes egyéni erőfeszítésének eredménye, miközben a koncepciózus munka épp csak megkezdődött. Összetett okok állnak tehát annak háttérében, hogy a mai napig nem létezik átfogó mű, amely ha nem is a szintézis igényével, de legalább a leglényegesebb erővonalak fölrajzolásával megpróbálna válaszolni arra az alapvető kérdésre, miként reagált a csehszlovákiai magyarság az 1956-os forradalomra.

Jelen tanulmány arra tesz kísérletet, hogy egyfajta keresztmetszetet adjon az eseményekről egyrészt olyan források alapján, amelyek mostanában kerültek publikálásra (elsősorban a nemzetközi hírű cseh történész, Karel Kaplan *Kronika komunistického Československa. Doba táni 1948–1956* című könyve alapján [Barrister & Principal, Brno, 2005]), vagy pedig írásos dokumentumok, hagyaték, gyűjtés stb. eredményei. Ezek közül mindenképpen kiemelendő Kmeckó Mihály (1944–2004) 1956-os hagyatéka, amelyben a komáromi MATESZ és a kassai Thália Színház egykori dramaturgja 1992-ben rövid idő alatt kb. egy tucatnyi általa megszólított személytől gyűjtött visszaemlékezéseket '56 felvidéki vonatkozásairól. (2)

A helyzetről általában

Az állambiztonsági és ügynöki jelentések közvetlenül 1956. október 23. után „általános örömről” tájékoztatnak a „magyar nemzetiségű csehszlovák állampolgárok” körében, valamint magyarkodásról és fellobbanó nemzeti büszkeségről időnként a kommunisták körében is. Egy-egy helyen az emberek kikérik a földműves szövetkezetből földjeiket: „Ha rendes magyar vagy, te is visszaigényled a földet a JRD-ből. J.F., Pozsony-eperjes, Dunaszerdahelyi járás, a JRD elnöknek címezve” (Kaplan, 2005, 527.), másutt verekedésekre kerül sor. A jelentések nemcsak az általánossá váló, csoportos és nyilvános rádióhallgatásra mutatnak rá: „1956. október 24-én a szenci gépállomáson a magyar nemzetiségű személyek szinte egész nap nem dolgoztak, hanem a magyar rádiót hallgatták... Megfigyelhető volt náluk, hogy örülnek a magyarországi eseményeknek (Szenci járás, ügynöki jelentés)” (Kaplan, 2005, 482., 484.), hanem arra is, hogy a lakosság a budapesti rádió mellett a Szabad Európát és olyan lokális adókat is hallgat, mint például a Szabad Győr Rádió. (Kaplan, 2005, 482.)

„Nekünk még rádiónk sem volt ez időben. A szomszédunkban lakó cipésmesternek: Pogány bácsinak volt. Oda járt a szomszédtság rádiót hallgatni. A magyar forradalom idején nem férték be az emberek a szobát, konyhát, hálószobát, műhelyt jelentő kicsinyke lakásba” „Borzalmas volt hallani a riportokban bejátszott hangeffektusokat: lövöldözés, robbanások zaja, melyek nagyon-nagyon emlékeztettek az 1944-es eseményekre”

Így számolnak be a korabeli rádiózásról a szemtanúk (Kmeckó-kézirat, 14. és 10. oldal). Nyelvtudásának köszönhetően a felvidéki magyarok jó része szembesült azzal, hogy az 'illegális' hírforrások másról és másként számoltak be, mint a csehszlovák adók. November 3-án például azt hallhatták, amint Antonín Zápotocký köztársasági elnök, megnyugtatóan a közvéleményt, s alig tizenöt órával a szovjet katonai invázió előtt, „fasiszta fehérterrornak” minősítette az eseményeket. Már e korai stádiumban is sok jelentés utal feszültségekre magyarok és szlovákok között, elsősorban az áttelepültek és bitortolt vagyonuk okán. A több emlékező által felidézett általános félelmek és alapvető egzisztenciális aggodalmak (például élelem- és fűtőanyaghiány) közepette üdítően hatnak az olyan hangulatjelentések, mint amit Rév-Komáromból küldött egy agitátor a járási pártközpontba 1956. október 27-én: a Chruscsov szovjet pártfőtitkár indiai látogatásáról szóló film vetítésére egyetlen néző sem volt kíváncsi.

Egyes cseh és szlovák történészek is meglepetésüknek adnak hangot amiatt, hogy a csehszlovák vezetés képes volt azonnal és fókuszáltan reagálni, s főként, mivel intézkedéseik a mából tekintve roppant átgondoltnak hatnak. A magyar események ügyében a Politikai Bizottság már október 24-én ülésezett, Antonín Novotný első titkár nélkül is, aki éppen Moszkvában tartózkodott. Október 27-én kibővített elnökségi ülést tartott a Nemzeti Front Központi Bizottsága, és ennek az ülésnek az egyik fő pontja is a magyarországi helyzet volt. Egyik első intézkedésként a belügyminiszter részleges készülséget rendelt el a belügyi fegyveres erőknél, amit október 28-án teljes készülséggé fokoztak

a rendőrségnél, az StB-nél és szükség esetén a Népi Milíciánál is. Jindrich Kotál belügyminiszter-helyettes Pozsonyból irányította az operatív eseményeket, miközben a milicisták (főként Prágában, de nemcsak ott) civilben, pisztollyal járőröztek. A rendszer „szolgálólányának” minősített államügyészség pusztán szóbeli „büntettek” miatt is le tartóztatásokat foganatosíthatott, valamint ítéltetett gyorsan és habozás nélkül. A párt figyelme a részletekre is kiterjedt. Október 26-án, péntek este a párttagokat a műszakokból hazainduló gyári munkások közé küldték a hangulat szondázása végett, a börtönből kijáró elítélteket visszatartották a kinti munkavégzéstől elvárandó őket a friss hírektől; november 19-én pedig a Politikai Bizottság meghatározatlan időre fölfüggesztette a politikai foglyok szabadon bocsátásának folyamatát. A csehszlovák állambiztonság az ötvenes évek első felében egyébként is erőltetett rezsimben működött, s ezt még lehetett fokozni. Csupán egyetlen adat a telefonlehallgatás, a sajtó- és levélcenzúra méreteire: Karel Kaplan adatai szerint október 23–29. között az országában feladott 290 000 magánlevélből mintegy 26 493-at olvastak az StB emberei. (Kaplan, 2005, 467.) A párt mindeközben főként saját struktúráira támaszkodhatott, akik naponta többször adtak jelentést és kaptak utasításokat a helyi, járási és kerületi szintek hierarchikus rendjében. A párt katonaságának számító, és a hadsereg, valamint a rendőrség állományától elkülönített Népi Milícia tagjai október 23-át követően napi aktívakon vettek részt (szombat-vasárnap is), és jelentéstételre kötelezték a távoli szárnyvonalakon szolgálatot teljesítő vasutasokat, (Kaplan, 2005, 481.)

A teljes állam- és pártapparátus szokatlannul gyors mozgósítása mellett a szinte azonnal meginduló (valójában az események hatása alatt újult erővel folytatódó) propaganda-hadjárat jelentette az események sorában a legtöbbet. A párt ún. munkaaktívákat szervezett, üzemi-munkahelyi röpgyűléseket, amelyeken a dolgozók „egyöntetűen elítélték az ellenforradalmat, egyetértésüket fejezték ki a CSKP politikájával, és hitet tettek a Szovjetunióval való barátság mellett”; a megjelölt időszakban mintegy 18 000 ilyen

„rezolúció” született. A propagandaeszközök több szinten is az állampárt rendelkezésére álltak, főleg a nyomtatott sajtó és a rádió formájában (3), aminek persze sokan nem hittek. A napilapok főszerkesztői naponta többször telefonos eligazítást kaptak, és mint a Rudé právo, a Lidová demokrace, a Práce és a Mladá fronta főcímeinek és vezércikkjeinek összehasonlítása mutatja, az újságok központilag pontosan ugyanazokat a szűrt információkat közölték, illetve volt muszáj közölniük. A felvidéki magyarság egyetlen napilapja, az Új Szó, melyet akkoriban a Szlovák Kommunista Párt Központi Bizottsága adott ki, október 25-én szintén a Rudé právo *Szilárdan a szocializmus útján* című vezércikkét közölte, másnap pedig címlapon tette közzé az érsekújvári Elektrosvit vállalat dolgozóinak „magyarországi eseményeket elítélő” nyilatkozatát. Visszaemlékezők szerint ugyanekkor „a híd párkányi oldalán levő csonkjára egy hagszórós autót állítottak a pártbizottság utasítására, hogy megpróbálják jobb belátásra bírni az esztergomiakat” (Pászto András visszaemlékezése. Kmeczkó-kézirat, 8.)

1956 Csehszlovákiában nagyon intenzív propaganda-háborút jelentett, sőt állítható, hogy a CSKP éppen hatalmi apparátusának eme komponensével, a jól felépített és mindenre kiterjedő propagandával volt képes tovább szilárdítani belső helyzetét. A féktelen propaganda-hadjárat egyben oka annak a forráskritikai problémának is, amely a Karel Kaplan által közölt nagy mennyiségű forrás olvasásakor tűnik föl, ti. a KB-nek küldött jelentések igazságtartalma a legjobb esetben is megkérdőjelezhető. Az alacsonyabb párt-

1956 Csehszlovákiában nagyon intenzív propaganda-háborút jelentett, sőt állítható, hogy a CSKP éppen hatalmi apparátusának eme komponensével, a jól felépített és mindenre kiterjedő propagandával volt képes tovább szilárdítani belső helyzetét.

struktúrák számos jel szerint iparkodtak úgy és azt jelenteni, amit és ahogy elvártak tőlük, azaz nem feltétlenül a valóságot, inkább amit „fönt” hallani akartak, miként ez ismert vonása a totalitárius államhatalmak rejtett belső viszonyainak. A pártstruktúráknak a rémhírterjesztés ugyanúgy feladatuk volt (például „A magyar ellenforradalom irányítása Csehszlovákiából kitelepítettek kezében van, akik... előbb rendet csinálnak Magyarországon, majd átjönnek Dél-Szlovákiába, és visszaveszik itt hagyott birtokaikat”; „Komáromban levegőbe akarják röpiteni a hidakat”; „Bestiális gyilkosságokat visznek véghez a kommunisták között” stb.), mint a jelentéstétel, sőt éppenséggel a jelentők az álhíreket úgy állíthatták be, mintha valóban hallott jelentéseket továbbítottak volna („suttogó hírszolgálat”). A gottwaldista-sztalinista módszereken nevelkedett StB a lengyel és magyar forradalom eseményeit egyértelműen a lakosság megfélemlítésére használta föl; „hírei” között ezért találunk oly sok kifejezést háborúra, hiánygazdaságra, félelemre és pánikra. Ezen a megfélemlített, s a koncepciók perék által már korábban is terrorizált társadalmon soha nem látott méretekben, rövid idő alatt és nagy intenzitással tudott uralkodni a titkosrendőrség. A társadalom totális mozgósításának ezenkívül része volt a négyhetes katonai gyakorlatra behívott több ezernyi tartalékos. A szándék velük nyilvánvaló volt: kiemelve a civil életből és különleges intézkedési keretbe szorítva, jól kordában tarthatóvá, en bloc eliminálhatóvá váltak. Mivel a csehszlovák kommunista vezetés december közepéig-végéig fenntartotta a különleges intézkedések egész sorát, állítható, hogy az október-decemberi időszakban sem a csehek, sem a szlovákok, sem a magyarok egyöntetűen nem voltak abban a helyzetben, hogy szervezett formában lázadást szítsanak.

A csehszlovákiai magyarság egyes reakciói

„A forradalom hírére példátlanul megugrott a Szlovákiában hozzáférhető magyar lapok iránti érdeklődés. Ezek közül a párt az Irodalmi Újságot és a Lúdas Matyit tekintette a legveszélyesebbnek. A magyar lapok befolyása nemcsak a szlovákiai magyarok, hanem a magyarul tudó szlovákok körében is rendkívül erős volt, ezért a szlovákiai helyzettel igen elégedetlen prágai pártközpont utasítására a magyar kommunisták központi lapja, a Szabad Nép is a gyanús sajtótermékek listájára került és letiltották a terjesztését” – jellemzi az 1956-os állapotokat Dagmar Cierna-Lantayová szlovák történész. Ha a társadalom egyes rétegeire vetünk pillantást, elég differenciált kép figyelhető meg. A csehszlovákiai papság például már 1956 első fele óta nagyobb számban látogatta a politikailag sokkal inkább az olvadás jeleit mutató Lengyelországot és Magyarországot (*Pešek és Letz*, 2004, 210.), olyannyira, hogy éppen az év októberében állt elő a helyi püspöki kar bizonyos reformjavaslatokkal az állam és egyház viszonyát illetően. Ez okból feltételezhető lenne e csoport nagyobb aktivitása a forradalom napjaiban, mivel azonban az ötvenes években (különösen annak első felében) a diktatúra jellemzően a szervezett papság ellen irányult, ezért ők 1956 kritikus pillanataiban rendszerint szigorú megfigyelés alatt álltak. A rejtett tevékenységükre tett egy-egy utaláson túl („Az istentisztelet után [nov. 4.] egy nő a magyar himnuszt kezdte énekelni, amire csatlakoztak hozzá a többi jelenlévő lakosok (M.G. munkásnő, Sáró, Zselízi járás, vizsgálat alatt)”) (*Kaplan*, 2005, 546.) érdekes kérdés lenne annak vizsgálata, miként reagált a katolikus klérus, benne a nem kis számú magyar anyanyelvű-származású pappal XII. Piusz pápa enciklikáira, amelyek a magyar forradalomról nagyon egyértelműen szóltak. (4) A magyar értelmiség egyéb – jelentésekbe foglalt – aktivitásának tekinthetők az olyan esetek, mint például az a három Mad községbeli (Dunaszerdahelyi járás) „magyar nemzetiségű állampolgár, F.B., G.B. és E.B., akik elutasították a népbírói ülnöki funkciót” (*Kaplan*, 2005, 453.), kisebbségtagok („A magyar események alatt nem tudja összehívni a Helyi Nemzeti Bizottság tagjait, mert azok tudatosan kibújnak ez alól” [a párttitkár panasza, Doborgaz község, Somorjai járás] vagy Tonkháza, ahol az „iskolában október 24-én nem folyt tanítás,

mert a pedagógusok a magyar rádiót hallgatták”. (Kaplan, 2005, 483.) A jelentések túlnyomórészt kezdőbetűikkel jelölik a jelentések alanyait, csupán kivételes esetekben nevezik néven őket, mint például Egri Viktor író, aki egy október 26-ra keltezett ügynöki jelentés szerint így nyilatkozott: „Olyan szocializmusra van szükségünk, amilyen Svédországban van.” Majd a magyar események magyarázatával folytatta, amit szerinte jelentős mértékben írók idéztek elő, de nem a fiatalok, hanem a régi horthysta vágásúak”.

A második világháború után újrászerveződő felvidéki magyarság legnagyobb és legbefolyásosabb szervezete, a Csehszlovákia Magyar Dolgozók Szövetsége „felügyelet” alatt állt; ahogy Dagmar Cierna-Lantayová fogalmaz: „Megelőző intézkedésként többek között a szlovákiai magyarok kulturális szövetségét, a Csemadokot külön felügyelet alá helyezték, a szövetség tisztségviselőit pedig eligazították, mit tegyenek akkor, ha a magyarországi eseményeknek nem kívánatos hatása lenne Csehszlovákiában.” A jelentések megörökítették egy-egy mozzanatot mind a vezetőség, mind a tagság korabeli reakcióiból. Egy Somorján tartott előadás-beszélgetés kapcsán például azt, hogy a Csemadok delegáltjába, aki az „ellenforradalmi eseményekről” kezdett beszélni, belefojtották a szót, sőt a résztvevők szóvá tették, miért vesznek részt a Csemadok egyes tagjai a Magyarországra irányuló propagandairatok szállításában. (Kaplan, 2005, 529.) Egy másik jelentés szerint október 26-án a Csemadok Központi Bizottságát meglátogatta a Csehszlovákiai Lengyelek Szervezete, valószínűleg azzal a szándékkal, hogy egyeztessenek valamiféle közös lépésről. Megrökönyödésükre azonban

„A Csemadok funkcionáriusai azt mondták nekik, hogy egy hét múlva kiadnak egy folyóiratot (5) az ottani magyaroknak, határozottan elítélik a magyarországi helyzetet, és mindent megtesznek azért, hogy megakadályozzanak bármiféle provokációt. A lengyel vezetők kedveszegetten távoztak.”

Míndezen után nem meglepő, hogy a Csemadok elnöksége október 30-án hűségnyilatkozatot tett közzé a kommunista párt iránt. Tekintve, hogy a Csemadok története jórészt feldolgozatlan, nem lehetséges értékelni a sem a szervezet, sem vezetőinek 1956-os szerepét. Ugyanakkor tényként kezelendő, hogy a csehszlovákiai magyar értelmiség szervezett formában, például közös, nyilvános tüntetésen, petícióban vagy az ellenállás más eszközeit használva 1956 októbertől decembere között nem lépett föl.

Az 1956-os forradalom határon túli, de szocialista blokkon belüli recepciójára általában is jellemzőek a szimbolikus reakciók, amelyek nyilvánvalóan az érintett országok (főleg Csehszlovákia és Románia) nem demokratikus, ellenőrzött-irányított-zárt belső működésével hozhatók összefüggésbe; 1956 Romániában is jellemzően a szolidaritás jeleit és szimbolikus akciókat, himnuszéneklést, temetőkoszorúzást jelentett. (6) Több példa közül itt néhány gesztusértékű cselekedetet emeljünk ki: a párkányi alapiskola, a losonci magyar középiskola, a rozsnyói magyar pedagógiai iskola és a pozsonyi magyar tannyelvű pedagógia iskola ’56-os akcióit, amelyeken a diákok gyászszalagot (vagy karkárdát) tűztek gallérjukra, továbbá a kassai főiskola bányamérnöki kara hallgatóinak esetét, akik egyperces néma csenddel adóztak az elesett magyar diákok emlékének. A legtöbb jelentés kihágásnak minősíthető eseményeket rögzít. Így például „államellenes” beszédek: „Most teljesen más érzés a magyar nemzethez tartozni... (J.A. tanítónő, Szenc, ügynöki jelentés)”; „Mit keresnek a szlovákok a határmenti területeken, úgyis egyszer ez Magyarországhoz kerül (Szepsi, a személy ellen vizsgálat indult)”; egy-egy verekedést: „Egy magyar nemzetiségű lakos megtámadta és megverte a SZKP helyi szervezetének elnökét, miközben lázító kijelentéseket kiabált (Rimaszombati járás)”, illetve „November 1-jén Ógyallán egy ismeretlen személy megtámadta az Antifasiszta Ellenállók Szövetsége járási titkárát. Miközben pofozta, a бүdös szlovákokat szidta..., és azt mondta neki, ‘Te kényszerítettél be a JRD-be, tönkretettél engem’. Magyarul beszélt.”; betelepültek ellen irányuló konfliktusokat és feliratokat, például „Kija Totot – visa Madarok” (Nagyfödemes, Szenci járás, egy Magyarországról áttelepült házának falára ragasztva)”

stb. Külön csoport képezhető az ún. éneklési ügyekből, amikor vagy „horthysta himnuszok”, vagy „irredenta énekek” hangzottak el, jellemző módon kocsmákban:

„J.R. államellenes dolgokat mondott, L.B. horthysta dalokat énekelt (vendéglő Dunaszerdahelyen, vizsgálatban”); „Egykori magyar pártok funkcionáriusai (K.V., C.E.) a kocsmában olyan magyar dalokat énekeltek, amiket azelőtt a régi magyar fasiszták szoktak (Komárom)”); „Hat magyar nemzetiségű lakos a kocsmában horthysta himnuszt énekelt (Szenci járás, Jóka község)”* (*Kaplan 2005:544,528.,577.) A szimbolikus gesztusok egyik legszebb példáját Ipolyságról jelentették, ahol „a molnár felesége egy négy méter hosszú magyar trikolórral ellátott koszorút helyezett a temető bejáratához (P.L., Ipolyság)”

A szovjet csapatok „rendteremtése” után a jelentések általános letargiáról kezdenek beszélni a felvidéki magyarok körében. Aktivitásuk megcsappan, pontosabban más formát ölt. Egy helyen valaki „az összüzemi aktíván nem ért egyet azzal, hogy táviratot küldjenek a CSKP KB-nak, sőt azt mondja, hogy a magyarországi események nem ellenforradalmi puccs, hanem a magyar nép elnyomók elleni felszabadító harca (K.B., magyar nemzetiségű, Léva, vizsgálati fogságban)”. Novembertől, miután a CSKP Fond solidarity néven ún. gyűjtést szervez a „magyar forradalom javára” (értsd: a Kádár-kormány megsegítésére), esetenként egy-egy renitens eset tűnik föl: Handlován „a magyar nemzetiségű munkatársak nem léptek be a Szolidaritás Alap számára felajánlott vasárnapi műszakba”; máshol elutasítják keresetük egy százalékának fölajánlását ugyanerre a célra; néhányan visszavonják a forradalom előtt benyújtott párttagság iránti kérelmüket stb. Kaplan fontosnak tartja megjegyezni, hogy az elutasítók között feltűnően sok a magyar nemzetiségű (a nemzetiséget sok jelentés szó szerint feltünteteti), amit nem lehet másnak, csak a passzív ellenállás formájának tekinteni. Az „apró hőstetteket” jócskán túllépő, bátorság és emberiség szempontból egyaránt óriási értékűnek minősíthető egy pozsonypüspöki illetőségű személy kezdeményezése: „Pozsonypüspöki, Pozsonyi járás, ebben a faluban E.F. tanító gyógszerek és más dolgok gyűjtését szervezi a magyarországi sebesültek számára”, a zöldhatáron illegálisan folytatott élelmiszer-szállítás (főleg Közép-Szlovákia térségében), másutt felkelők megvendégelése: „A feleségem emlékszik arra is, hogyan jöttek át a határon a felkelők, akiket aztán itt megvendégeltek, mint például Gesztetén” (Szanyi József visszaemlékezése. Kmeczkó-kézirat, 14.), továbbá azoknak a Szenc járásbeli családoknak az esete, akik az iránt érdeklődtek a hatóságoknál, lehet-e elesett forradalmárok árváit örökbe fogadni.

Nem hallgatható el ugyanakkor az a fajta csehszlovák „segítség”, amelynek kivitelezésében magyar nemzetiségűek is segédkeztek, tekintet nélkül arra, kényszerből tették-e vagy azért, mert a Nagy Imre-i forradalommal őszintén nem szimpatizáltak.

„A sovinszta gyűlölet lángolt a szlovák hadseregben a magyar forradalommal és minden magyarral szemben... Ugyanakkor a szlovák politikai vezetés – karöltve a Magyarországról ide menekült Grósz Károly kommunista vezetővel – mindent megtett annak érdekében, hogy a Kelet-szlovákiai Gépgyárban felszerelje az ide menekülő – később Pufajkás néven szereplő – elvetemült kommunistákat.” (Idősebb Kmeczkó Mihály visszaemlékezése. Kmeczkó-kézirat, 18.)

A Szlovák Kommunista Párt képviselői – főleg Pavol David, a SZKP központi titkára – és a magyar kommunisták viszonylag gyakori operatív kapcsolatban voltak az erre kirendelt két központban, a közép-szlovákiai Besztercebányán és Kassán. (Kaplan, 2005, 453., 463.) A jelentések kitérnek Kossa István magyar miniszterre, aki 1956. október 30-tól Pozsonyban „várakozott” (Kaplan, 2005, 453.) és mint a jelentés megjegyzi, novembertől találtak neki „munkát”: megtették őt a Magyarország felé irányuló kommunista propaganda egyik vezetőjévé. (Kaplan, 2005, 453.) Valószínűleg az ő nevével kapcsolatos az Új Szó c. pozsonyi napilap 1956-os tevékenysége; az újság 1956. október 28. és december 2. között a központi pártszervek utasítására magyarországi terjesztésre szánt rendkívüli küllőszámokat jelentetett meg, s nemcsak ennek írásában, hanem Magyarországra szállításában és ter-

jesztésében is részt vettek felvidéki magyarok. Számos magyarul tudó pártembert „dobtak át” ún. speciális egység tagjaként „új kommunista pártszervezeteket alapítani” (Kaplan, 2005, 470.) és „rendszerhű” magyarok minden bizonnyal részt vettek a forradalom napjaiban kém-, illetve kémelhárítási tevékenységben Magyarország illetve a hazájuk területén, például egy bizonyos Molnár ezredes vezetése alatt. (Kaplan, 2005, 446.)

„Magyar nemzetiségű kommunisták jártak át a határon, hogy Magyarországon agitátorként működjenek, hogy nyomtatványokat, szórólapokat és jelszavakat szállítsanak, amelyeket egy speciális nyomdabizottság készített Pozsonyban. Három vrbovcei funkcionárius október 24. óta minden éjjel nyomtatványokat szállított, a Losonci járásból pedig éjjel-nappal körülbelül 70 magyar kisebbséghez tartozó agitátor járt át a határon. Pozsonyból rövidebb időre magyarországi küldetésbe ment napi rendszerességgel kilenc agitátor... Trubka, Bartoš, Ivan, Bažant, Holič, Vavrinec, Florian, Spevák, Dušan fedőnév alatt.”

A beavatkozás időnként szokatlan formákat öltött:

„Ez (ti. a beavatkozás – VB) tudomásom szerint Kassáról ruha- és élelmiszerszállítmány, tehát humanitárius segély köntöse alatt történt. A teherautók, amelyek az árut szállították, nemcsak Miskolcra, illetve Borsod megye egyéb településeire, hanem Budapestre is eljutottak. Ezek gépkocsivezetői és kocsisérői a járási és kerületi pártbizottság és nemzeti bizottság magyarul is beszélő /de a legtöbb esetben nem magyar származású/ tisztviselői voltak. Esőrendű feladatuk a helyzet naprakész felmérése, az esetleges csehszlovákiai katonai beavatkozás előkészítése, valamint a magyarországi elvtársak megszervezése volt. Ennek az akciónak egyik fő irányítója az 1990-ben elhunyt /egy időben a kerületi nemzeti bizottság elnökeként tevékenykedő/ cseh származású /magyarul kitűnően beszélő/ magyarbarát Choleva volt”. (Kolár Péter visszaemlékezése. Kmezczó-kézirat, 17.)

Mindezek ellenére a korábban jelzettekhez hasonló óvatossággal kezelendő az a CSKP KB elé 1956. december 29-én terjesztett jelentés (7), amely így fogalmaz:

„Külön ki kell emelni a magyar nemzetiségű állampolgárok egyértelmű állásfoglalását. A magyar állampolgárok világosan kifejezésre juttatták hűségüket a párt és a kormány iránt. Csak kivételes esetekben voltak jelei annak, hogy a magyar lakosok átvették és közvetítették az ellenforradalmi elemek követelését.”

Csehszlovákia „győzelme”

A csehszlovák állampárt 1956-ot saját pozícióinak megerősítésére tudta kihasználni, többek között úgy is, hogy bizonyos gazdasági intézkedések foganatosításával azt sugallta a lakosság számára, mintha a megőrzött nyugalomért cserébe kedvezményeket adna. Így került sor 1956 utolsó hónapjában – március után az évben már második alkalommal – bizonyos árcsökkentésre, amivel a rendszer egy ideig sokakat képes volt félrevezetni: „Teljes bizalommal volt minden magyar aziránt, hogy ha kimennek a bolsevista zsandárok, akkor az itteni csehszlovák politikai visszazökken egy humánusabb – legalább a két világháború közötti – republika demokráciájához”. (Tarics János visszaemlékezése. Kmezczó-kézirat, 23.) Hozzáveendő még, hogy a magyarországi és a felvidéki többszörsően meggyalázott nemzetudattal ellentétben Csehszlovákiában másféle állapotok uralkodtak: 1945–1948 etnikai tisztogatásának itteni „sikere”, a jókor és jó helyeken alkalmazott nacionalista propaganda például arról, hogy a magyar forradalmárok célja „Szent Ist-

„A sovíniszta gyűlölet lángolt a szlovák hadseregben a magyar forradalommal és minden magyarral szemben... Ugyanakkor a szlovák politikai vezetés – karöltve a Magyarországról ide menekült Grósz Károly kommunista vezetővel – mindent megtett annak érdekében, hogy a Kelet-szlovákiai Gépgyárban felszerelje az ide menekülő – később Pufajkás néven szereplő – elvetemült kommunistákat.”

ván birodalmának felélesztése, azaz a klerikálisok uralma Mindszenty vezetése alatt. Fő céljuk a fölkelés kiterjesztése Szlovákiára, aztán Szlovákia beolvasztása Magyarországra”; „Első fegyverük a nacionalizmus volt. Azt híresztelték, hogy a magyarok vissza akarják foglalni a Felvidéket” (Magyar Ferenc visszaemlékezése. Kmeczkó-kézirat, 22.), továbbá Csehszlovákia geopolitikai fontosságának gyors felfogása, meg az a tény, hogy itt nem állomásozott szovjet katonaság – mindezek érthetővé teszik, miért fogadták a Népi Milícia tagjai október 31-én a belügyminiszter napi parancsát a mozgósításról egyes helyeken örömteli hurrával. A visszaemlékezők szavai némileg persze árnyalják a képet:

„A szlovák nép nagyobbik része a magyar forradalom ellen foglalt állást, és jóleső érzéssel várta, hogy az orosz haderő mielőbb vérbe fojtsa a megmozdulást. Egy kisebb rész – főleg a szlovák földműves réteg – bensőjében a magyar forradalom mellett tette le voksát, remélve, hogy annak győzelme után nálunk is megszűnnek az Egységes Földműves Szövetkezetek, és visszakapják a földjeiket” (Tarics János visszaemlékezése. Kmeczkó-kézirat, 23.).

A kommunista Csehszlovákiának 1956 „jól jött”, mivel ürügyül szolgált a társadalom még teljesebb kontrolljához, amit a propaganda hatására a lakosság közönnnyel, a párthoz hűségesek pedig egyenesen örömmel fogadtak: „A pártkészséget a funkcionáriusok üdvözölték és helyeselték”. Mára fordult a történelmi kocka, és több cseh és szlovák történész szomorúan ismeri el Csehszlovákia retrográd, reakciós történelmi szerepét az 1956-os magyar forradalom leverésében. Csehszlovákia viselkedése a magyar események idején „sorsdöntő viselkedés volt, és a mai napig mementóul kellene szolgálnia, minként nem szabad saját szomszédainkkal szemben viselkednünk” – írja Jirí Ješ. (8) Karel Kaplan pedig ekként értékeli az eseményeket: „A csehszlovák vezetés nagyon rossz szerepet vállalt, amikor a történelem szempontjából reakciós és antidemokratikus tényező szerepét vette magára”.

Jegyzet

(1) Pl. Balassa Zoltán (1992): 1956 és Csehszlovákia. In *Hódoltságban*. Zrínyi, Budapest. Uő. (1997): Megtorlás Csehszlovákiában. In *Az 1956-os forradalom és szabadságharc*. Konrád Adenauer Alapvány Budapesti Képviselőtestület, Budapest, s ugyanó a szerzője annak a Szabad Újság-beli cikksorozatnak is, amely a lap 1996/43–45. számaiban jelent meg.
 (2) A gyűjtés eredményét a szerző Az első magyar történelmi konferencia az elnyomatás éveiről 1945–1956 c. konferencián hozta nyilvánosságra [Eötvös Loránd Tudományegyetem, 1992. február 1–2.]. Az 56-os Kmeczkó-hagyaték, vagyis az említett írás forrását képező eredeti levelek 2006 januárjától a somorjai Fórum Kisebbségtudományi Intézetben kutathatók.
 (3) A szlovák kultúrtörténet éppen 1956. november 3-ától tartja számon a rendszeres országos televízió-adást. Vö. Lexikón slovenských dejín. Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1999. február 157.
 (4) XII. Piusz két hét alatt négy felhívást tett közzé a magyar forradalomról: a Luctuosissimi eventus [1956. október 28.], a Laetamur admodum [novem-

ber 1.] és a Datis nuperimme [november 5.] kezdetű enciklikákat, valamint az Allo strazio del nostro cuore kezdetű rádiónyilatkozatot [november 10.]. Ld. Vajda Barnabás (2006): XII. Piusz és 1956. *Irodalmi Szemle*, 1, 69–74.

(5) A lapalapítási ügy háttere, hogy Karol Bacílek október 24-én felszólította a Csemadok vezetését, hogy az a magyarországi eseményekre való tekintettel minél előbb jelentesse meg az eredetileg 1957 januártól engedélyezett A Hét c. lapot. A főszerkesztő egyébként éppen a fentebb említett Egri Viktor lett december 2-ától, amikor a lap első száma megjelent.

(6) Vö. Bottoni, Stefano: A romániai magyar kommunista elit genezise és csoportjai 1948–1988. Az előadás a Fórum Kisebbségtudományi Intézet által 2005 őszén szervezett konferencián hangzott el Somorján.

(7) Zhodnocení událostí v Madarsku, jejich ohlas u nás a závery pro práci naší strany – A magyarországi események értékelése, visszhangjuk nálunk és a következtetések pártunk további munkája számára.

(8) Ješ, Jirí (2003): K výročí madarských událostí roku 1956. *Polygon*, 5.

Irodalom

Blaive, Muriel (2001): *Promárnená príležitosť. Československo a rok 1956*. Postor, Praha.
 Durman, Karel (2000): Kreml a dvojí krize roku 1956. *Historický obzor*, 1–2.

Granville, Johanna (1997): Megtorlás Budapesten. Szovjet invázió és normalizáció 1956–1957. *Történelmi Szemle*, 2.

Ješ, Jirí (2003): K výročí madarských událostí roku 1956; Z českého zahraničního časopisu nový. *Polygon*, 5.

Kecskés Gusztáv: A NATO és az 1956-os magyar forradalom. *História*, 5–6. 3–6.

Lexikón slovenských dejín. (1999) Slovenské pedagogické nakladateľstvo. Prvé vydanie.

Pernes, Jirí (1996): Ohlas madarské revoluce roku 1956 v československé veřejnosti. interních hlášení krajských správ ministerstva vnitra. *Soudobé dejiny roc*, III. 4.

Pešek, Jan (1993): Madarské udalosti roku 1956 a Slovensko. *Historický časopis*, 4. 430–442.

Pešek, Jan – Letz, Robert (2004): *Struktúry moci na Slovensku 1948:1989*. Vyd. Michala Vaška, Prešov, .

Rainer M. János (1999): A forradalom előtti pillanat. Nagy Imre 1956 októberében. *Történelmi Szemle online*, 1–2.

Sieber, Karel: *Projev sovětského velvyslance v čLR Pavla Fjodoroviča Judina na večere družby na československé ambasádě v Pekingu (11. prosince 1957)*.

Szesztay Ádám (1994): Nemzetiségi törekvések az 1956-os forradalomban. *Régió*, 2, 106–126.

Szesztay Ádám: *Nemzetiségi kérdés a Kárpát-medencében 1956–1962*. www.mataki.hu

Vajda Barnabás

Komárom, Selye János Egyetem,
Tanárképző Kar, Történelem Tanszék

Egy interjú kérdéssor validálása: a motivációs tanítási gyakorlat vizsgálata

Ritkán publikálják azokat a folyamatokat, amelyeken keresztül egy kutatás mérőeszközeinek érvényesítését és megbízhatóságát kívánják biztosítani a kutatók. Ez azért sajnálatos tény, mert kutatást nem lehet érvénytelen, illetve megbízhatatlan eszközökre alapozni. Írásunk azt a folyamatot kívánja bemutatni, amelyben egy interjú validálása megtörtént, példát nyújtva elsősorban azoknak a kezdő, szakdolgozatukat író vagy kvalitatív kutatásban kevésbé járatos kutatóknak, akik egy interjú kérdéssor segítségével gyűjtött adatokra szeretnék kutatásukat alapozni.

Minden kutatás során felmerül az érvényes mérőeszközök használatának problémája. Amennyiben a mérőeszközünk – legyen az kérdőív, interjú, megfigyelési kategória-rendszer, vagy bármilyen más eszköz – nem érvényes, vagyis nem azt méri, amit mérni szeretnénk, kutatást nem alapozhatunk rá. Szokolszky (2004) így határozza meg az érvényesség fogalmát: „A kutatómunka alapvető minőségére utaló átfogó jellemző, amely azt jelzi, hogy a kutatás során az egyes kutatási folyamatok (az operacionalizálás, a mérés és a következtetés) megfelelően történnek, és ennek következtében tartalmilag és módszertanilag megalapozott a kutatás.”. (585.) Kutatásunk minősége tehát alapvetően függ a mérőeszközök minőségétől, ezért különösen fontos azok precíz és alapos érvényesítése. A validálás folyamata több tényezőtől függ: kvalitatív vagy kvantitatív kutatásról van-e szó, milyen kutatási paradigmában dolgozunk, illetve magától a mérőeszköztől. A kutatás érvényessége önmagában még nem biztosítja a kutatás sikerét. A koncepcióval szorosan összefügg a megbízhatóság fogalma, melyen Szokolszky (2004) a következőt érti: „A megbízhatóság a mérési eredmény stabilitására, konzisztenciájára utal, azaz arra, hogy mérés megismétlése esetén az eredetivel azonos vagy közel azonos értékeket kapunk.” (598.) Cohen, Manion és Morrison (2000) szerint a megbízhatóság szükséges, de nem elégséges feltétele az érvényességnek, míg az érvényesség előfeltétele a megbízhatóság.

Jelen cikk egy interjú validálásának lépéseit mutatja be, példákkal illusztrálva. A mérőeszköz érvényesítésének célja, hogy a tanári motiváció diákokra gyakorolt hatását és a